

HET VOORKOMEN VAN DE ROODBORSTTAPUIT ALS BROEDVOGEL IN WEST-BRABANT

Ad Nuijten

Inleiding

De meest recente schatting van het aantal broedparen van de Roodborsttapuit in Nederland is te vinden in de Atlas van de Nederlandse broedvogels (L.M.J. van den Bergh in Teixeira 1979). Voor de periode 1973-'77 werd de populatie in Nederland op 2400-2600 paren geschat.

Omdat de Roodborsttapuit in het algemeen een tamelijk droge omgeving verkiest, komen verreweg de meeste Roodborsttapuiten in het oosten en zuiden van het land tot broeden. Ik vroeg me af of er met de huidige beschikbare gegevens van West-Brabant iets te zeggen valt over een eventuele toe- of afname ten opzichte van de periode 1970-'77 en 1978-'84 en of er een schatting gemaakt kan worden van het aantal broedparen voor de periode 1980-'84.

Methode

Als basis diende het waarnemingenarchief van de West-Brabantse Vogelwerkgroep. Dit archief werd opgestart in 1969. Hierin zitten "losse" waarnemingskaartjes van diverse soorten waaronder de Roodborsttapuit. Meestal wordt op deze kaartjes het volgende vermeld: soort, aantal, vrouwtje, mannetje, jong, datum, gemeente, naam van het terrein en de naam van de waarnemer. Vooral vanaf 1981 wordt precieser de naam van het terrein aangeduid, vaak met atlasbloknummer en het km-hok. Daarnaast is er op het kaartje nog plaats gegevens over voor terreinsoort, gedrag en bijzonderheden. Hoe ouder de kaartjes echter zijn, des te onvollediger zijn de verstrekte gegevens.

Van de waarnemingskaartjes gebruikte ik alleen waarnemingen die ongeveer lagen tussen begin april en begin juli. Voor de kleistreek werden, om eventuele doortrekkers uit te sluiten, slechts waarnemingen gebruikt van half april tot eind juni. In totaal waren ongeveer 90 waarnemingen bruikbaar.

Naast deze waarnemingskaartjes werd ook gebruik gemaakt van gebiedsinventarisaties. Helaas zijn er bijna geen gebiedsinventarisaties bekend van voor 1979. Dit houdt natuurlijk ook al snel in dat vergelijkingsmateriaal nagenoeg ontbreekt. Echte, gerichte Roodborsttapuitinventarisaties zijn mij niet bekend in West Brabant.

Wel zijn in 1984 een aantal gebieden onderzocht op het voorkomen van Gele Kwikstaart en Graspieper. Alhoewel het zwaartepunt van het onderzoek lag in de kleistreek, zijn er ook enkele zandgrondgebieden onderzocht. Tijdens dit onderzoek werden verschillende Roodborsttapuiten ontdekt.

Omdat de methode van onderzoek voor het ontdekken van Graspieper en Gele Kwikstaart (onder meer afturen van weipalen en draden) zowat gelijk is aan het inventariseren van de Roodborsttapuit, zou je in dit geval bijna kunnen spreken van een Roodborsttapuitinventarisatie, al is er geen enkele zekerheid m.b.t. de volledigheid. Tenslotte werd aan enkele vogelaars hun mening gevraagd over het voorkomen van de Roodborsttapuit in hun omgeving.

Al deze gegevens werden verwerkt op een topografische kaart 1:80.000 met atlasblokindeling. Zo werd overzichtelijk gemaakt waar en in welk jaar een Roodborsttapuit in geschikt broedbiotoop in de broedtijd voorkwam en waar gebiedsinventarisaties hadden plaatsgevonden. Hierna werd per atlasblok bekeken of er tijdens het atlasproject voor broedvogels (1973-'77) een broedgeval was geconstateerd, of er voor of na deze periode nog waarnemingen zijn gedaan en of er sprake is van toe- c.q. afname. Aan de hand van deze gegevens en de bij mij aanwezige terreinkennis werd gepoogd een schatting te geven van het aantal broedparen per atlasblok voor de periode 1979-'84 (figuur 1).

Resultaten

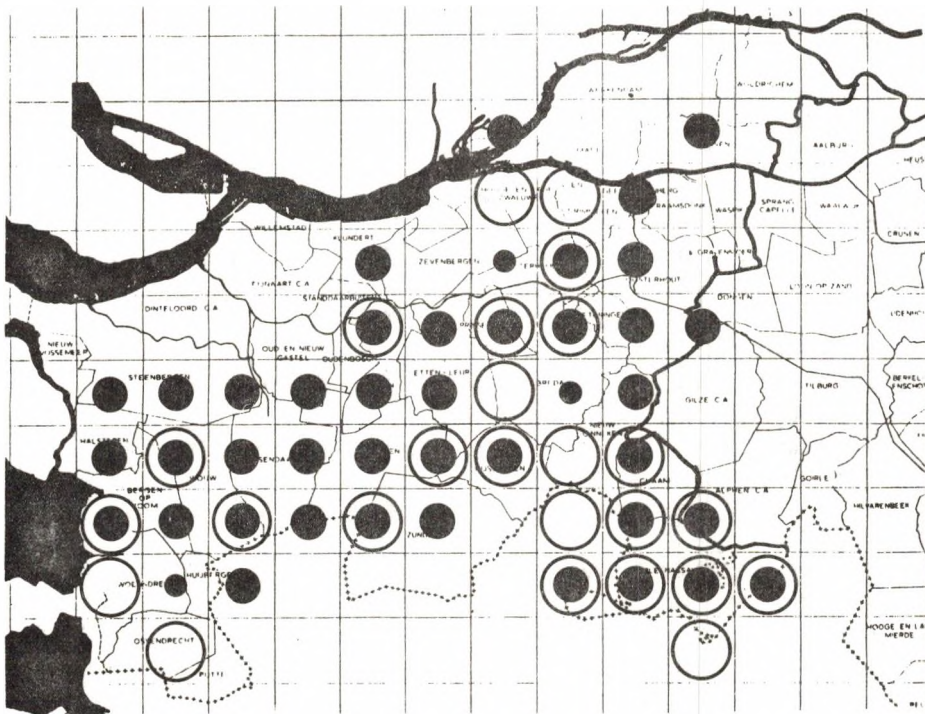
Figuur 1. Verspreiding en aantallen van de Roodborsttapuit in West-Brabant, 1979-1984. Weergave per atlasblok.

De schatting die op basis van de (on) volledigheid van het inventarisatiemateriaal gemaakt kan worden, komt voor West-Brabant uit op 75-125 territoria.

Tijdens het broedvogelproject 1973-77 werden in 42 van de 79 blokken die West-Brabant rijk is territoria aangetroffen (zie figuur 2). Uit die periode zaten van atlasblok 49-45 (Hoogerheide), 44-42 (Rooskensdonk) en 50-13 (Breda Zuid) nog waarnemingen in het archief, die niet bij SOVON gemeld zijn, zodat er in feite in 45 van de 79 blokken Roodborsttapuiten aanwezig waren. In de periode 1978-84 werden in 25 blokken Roodborsttapuiten aangetroffen waarvan 8 "nieuwe". Slechts in 17 "oude" blokken werden Roodborsttapuiten gezien. Dit wil echter zeer zeker niet zeggen dat er in de andere "oude" blokken geen meer zitten. Een onbekend aantal is gewoon niet bezocht of er is niet op Roodborsttapuiten gelet. Het accentueert echter wel de mate waarin het onderzoek wordt gepleegd. In de streek rond Breda en Baarle-Nassau is de situatie redelijk tot goed bekend. De problemen liggen voornamelijk in de zuidwesthoek; hier liggen enkele "witte" gebieden, vooral ten zuiden van Roosendaal.

Figuur 2. Aangetroffen aantal territoria van de Roodborsttapuit in West Brabant. Weergave per atlasblok.

- = aanwezig in atlasblok 1973-1977 (Atlasproject, Teixeira 1979)
- = aanwezig in atlasblok 1973-1977 (niet vermeld in Teixeira 1979)
- = aanwezig in atlasblok 1978-1984

In acht blokken lijkt sprake te zijn van nieuwvestiging. Voor 44-32, 44-33 en 50-23 is dit inderdaad het geval, voor de andere 5 blokken zou het best wel eens kunnen zijn dat ze tijdens de SOVON-broedvogelinventarisatie niet optimaal onderzocht zijn.

Doordat er maar weinig gebieden zijn waarin in meerdere jaren tellingen zijn gedaan, is het voor een groot aantal blokken onmogelijk een aantalsfluctuatie vast te stellen. Tabel 1 laat dit zien.

Tabel 1 Aantalsfluctuaties van de Roodborsttapuit in atlasblokken in West-Brabant.

	Aantal Blokken
toename	3
waarschijnlijk toename	4
onbekend	31
stabiel	7
waarschijnlijk stabiel	1
waarschijnlijk afname	1
afname	5
totaal	52

Voor welke blokken (c.q. gebieden) is dit wel mogelijk?

44-32 (Lage Zwaluwe): In dit blok werd tijdens de SOVON-broedvogelinventarisatie ('73-'77) geen Roodborsttapuit aangetroffen, terwijl in 1980 een koppel werd ontdekt bij het spoorwegstation van Lage Zwaluwe en in 1981 twee koppels in de Elderen polder.

44-33 (Hooze Zwaluwe): In 1972 werden in dit blok twee koppels ontdekt. Tijdens de periode 1973-'77 geen. In 1980 werd een gebied van ongeveer 525 ha groot (Zonzeelsepolder) twee keer bezocht, er werden toen geen Roodborsttapuiten gezien. In 1982 werd een koppel ontdekt in dit gebied, alsook in 1984 en wel langs een goederenspoorlijntje. Het is trouwens opvallend dat bijna alle Roodborsttapuiten uit de kleistreek aangetroffen werden nabij spoorlijntjes. Treffend voorbeeld is de omgeving van de PNEM-Amercentrale te Geertruidenberg (44-34), waar verschillende spoorlijntjes lopen. Hier werden in 1974 minimaal vijf koppels gezien.

50-23 (Galder): Dit blok ligt ten zuiden van Breda, de gemeente waar de meeste leden van de vogelwerkgroep wonen. Uit de periode 1969-'80 zijn uit dit gebied geen waarnemingen bekend. In 1981 en '82 werd een koppel gezien en in '83 en '84 twee paartjes. Oorzaak van deze toename zou kunnen zijn verwaarlozing van stukjes grond en bermen. Een van de paartjes zit namelijk sedert 1982 op het tracé van de snelweg, die even ten noorden van de Galderse Meren komt te liggen.

Atlasblokken waar de situatie redelijk stabiel blijft, zijn:

43-58 (Hoevense Beemden): In 1970 en '72 twee koppels. Ook in de periode '73-'77 aangetroffen. In 1983 een koppel en in '84 twee paartjes.

44-52 (Haagse Beemden): In 1976 twee koppel, in '79 twee koppels en '80, '82 en '83 een koppel.

50-43/44/45 en 46 (Baarle Nassau): Deze blokken heb ik vanwege het Atlas-project vanaf 1981 regelmatig bezocht. Bovendien is er in de jaren 1981, '82 en '83 zo'n 1500 ha in het Merkskegebied gekarteerd op broedvogels. De populatie leek er voor die jaren redelijk stabiel. In 1971 en '72 werd een gedeelte van het Merkske-gebied geïnventariseerd. In dit gedeelte werd geen Roodborsttapuit aangetroffen. Ook tijdens de inventarisatie in 1981-'83 werden in dit gedeelte geen Roodborsttapuiten gezien.

Atlasblokken waar een afname te zien is zijn:

44-42: In dit blok ligt het boezemgebied de Rooskensdonk, 125 ha groot. Dit is geïnventariseerd van 1977-'82. In 1977 broedden hier nog drie koppels langs de dijk. Na de verharding van de toegangswegen en de daaruit voortkomende toegenomen drukte is het aantal broedgevallen afgenomen. In 1982 is hier geen broedgeval meer waargenomen. Het opruimen van ruigtes en het opschonen van sloten zijn eveneens factoren die de verdwijning hier bespoedigden.

44-53 (Breda Noord): Rond het landgoed de Burgst in de Haagse Beemden-Oost broedden in 1970 minimaal zeven koppels. Door stadsuitbreiding (woonwijk Haagse Beemden) zijn in de loop der jaren successievelijk zowat alle geschikte biotoopjes verdwenen.

50-13 (Breda Zuid): In 1970 en '73 werd een territorium opgemerkt langs de weg naar park Wolfslaer. Door het verbreden en het verharden van de weg en de toegenomen drukte is dit territorium verdwenen.

50-34 (Ulicoten): In dit blok ligt de Bleekse Heide (gemeente Chaam). Een rapport uit 1979 vermeldt: Roodborsttapuit broedvogel in klein aantal. Uit mondeling verkregen informatie van enkele leden uit Chaam blijkt een afname. Oorzaak: opruimen van overhoekjes, braamstruiken, ruigtes, kleine bossages enz.

49-48 (Zundert): In dit blok ligt de Matjes. Sedert 1970 wordt dit gebied bijna jaarlijks bezocht volgens een vaste route. Op deze route werd in 1970 één koppel, '71 drie koppels, '73, '74 en '75 één, '76 twee, en '79 één koppel genoteerd. Bezoeken in de jaren erna leverden geen Roodborsttapuiten op.

Samenvatting

Aan de hand van het waarnemingenarchief (1969-'84) van de West-Brabantse Vogelwerkgroep kon globaal een reconstructie gemaakt worden van het voorkomen van de Roodborsttapuit als broedvogel in West-Brabant. De populatie voor de jaren 1979-'84 wordt geschat op 75-125 broedparen. De ruime marge tussen minimum en maximum vindt zijn oorzaak in de vaak gebrekkige en fragmentarische gegevens.

Spectaculaire aantalsveranderingen zijn niet terug te vinden. Op sommige plaatsen duikt hij op waar hij nog nooit gezien is, doordat hier en daar door verwaarlozing (tijdelijk) een geschikt biotoop ontstaat. Ergens anders verdwijnt hij doordat door de "optimale" inrichting van de landbouwgrond (opruimen overhoekjes, ruigtes, bosjes, opschonen sloten, ruilverkaveling ed.) er geen plaats meer is voor de Roodborsttapuit.

Maar ook stadsuitbreiding en verharding van wegen spelen bij het verdwijnen van de Roodborsttapuit een rol. Gebieden waar de populatie de laatste jaren stabiel lijkt zijn echter ook aan te wijzen. Het algemene beeld is helaas toch een lichte afname.

Tevens blijkt weer eens te meer hoe weinig "wetenschappelijk" broedvogelonderzoek er verricht is in de agrarische gebieden van West-Brabant. Gelukkig is er sprake van een toenemend aantal vogelaars.

In enkele plaatsen zijn nieuwe vogelwerkgroepen gekomen en er is een samenwerkingsverband opgericht. Al met al ziet de toekomst er wat dat betreft zonniger uit, zodat hopelijk binnen niet al te lange tijd West-Brabant geen "witte plek" meer is en er in het voorkomen van diverse soorten, waaronder de Roodborsttapuit, meer inzicht komt.

Literatuur

- Baptist, HJM & P.L. Meininger 1979. Broedvogels van het Oosterschelde gebied c.a. in 1978. Deltadienst afd. milieu onderzoek. Nota DDMI-79.07.
- Benoist, J. 1983. Rapport over zes jaren vogelinventarisatie in Rooskensdonk, Haagse Beemden Oost Breda 1977 t/m 1982.
- Benoist J. 1983. Inventarisatierapport Waaijbergen Lange Goren Den Aard, gemeente Zundert 1982.
- Benoist, J. 1980. Verslag Zundert Reservaten de Krochten Waaijbergen Lange Goren Den Aard 1979.
- Brinkman, B. 1972. Broedvogelinventarisatie door NJN van de oeverlanden van de Merkske, gemeente Baarle Nassau 1971 en 1972.
- Bulkmans, H. Broedvogelinventarisatie in Weimeren Haagse Beemden gemeente Prinsenbeek.
- KNNV afd. Breda/Vogelwerkgroep West Brabant 1977. Planten en vogels in de Vughtpolder, gemeente Teteringen. SBB rapport nr. 20-807-20
- KNNV Vogelwerkgroep Rosendaal 1982. Broedvogelinventarisatie van het landgoed Wouwse Plantage, gemeente Wouw en Bergen op Zoom 1977-'80. SBB rapport nr. 20-838-7.
- Schaerlaeckens, J en K. van Gils 1980. De Bleekheide.
- Schipperen P. Broedvogelinventarisatie in reservaat "Angels Wegje" Haagse Beemden, gemeente Prinsenbeek 1981.
- Sinnema A., Wijnen R. Broedvogelinventarisatie Haagse Beemden West gemeente Prinsenbeek 1981.
- Teixeira, M. 1979. Atlas van de Nederlandse Broedvogels. Natuurmonumenten, 's-Graveland.
- Veenhuizen W. 1978. Broedvogelinventarisatie de Hartel en Spinolaschans gemeente Terheijden.
- Vogelwerkgroep Falco 1977. Broedvogeltelling Bosschoven en Kwaalbrugse Heide, Gemeente Baarle Nassau en Alphen en Riel 1977 Oisterwijk
- Vogelwerkgroep Falco 1977. Steltlopers aan de bovenloop van de Poppelse Leij gemeente Baarle Nassau 1977. Oisterwijk.
- Vogelwerkgroep Falco 1977. Broedvogeltelling "de Withagen" te Ulicoten gemeente Baarle Nassau 1977. Oisterwijk.
- Wagtmans C.J.A., C. v. Gurp 1978. Vogelinventarisatierapport vak nr. 55. gebied tussen Gaardse Baan en Krochtenweg gemeente Zundert 1978.